

Nádor Orsolya¹

ALKALMAZOTT NYELVÉSZET – MAGYAR MINT IDEGEN NYELV – MODERN NYELVOKTATÁS

Abstract

The present study is part of a larger historical research in applied linguistics. The main primary source of this research is the Modern Language Education journal. This journal of applied linguistics is the first of its kind in Hungarian, which covered 50 years of language teaching philosophy and methodology. Using this source, this paper seeks to answer the following research questions. First, how does Modern Language Education fit into the academic system of linguistics? Second, to what extent does the said journal reflect the changing emphases of the applied linguistic approach? Finally, in what ways does the discipline of Hungarian as a foreign language education appear in the aforementioned journal? The link between language and culture is much more emphasized as compared to the concept of identity. However, the Hungarian language will only be of central interest to a fraction of the studies.

Kulcsszavak: *alkalmazott nyelvészet Magyarországon, nyelvpedagógia-történet, Modern Nyelvoktatás, magyar mint idegen nyelv*

Keywords: *applied linguistics in Hungary, history of language teaching, Journal of Modern Language Teaching, Hungarian as a foreign language*

1. Bevezető

1.1. Korai nyelvpedagógusok – autodidakta nyelvészek

A nyelvészet történetére visszatekintve szembetűnő, hogy évszázadokkal az önálló tudomány megszületése előtt milyen gyakorlatias szempontok vezettek a nyelv elméletének leírásához, a nyelvi rendszer kategóriáinak felfedezéséhez, tanítható grammatikákba foglalásához. Az ókori görögök és rómaiak a közéleti megszólalás, a stilisztika, a

¹ Nádor Orsolya dr. habil. egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, a pozsonyi Comenius Egyetem vendégtanára; nador.orsolya@kre.hu

retorika megalapozásához használták fel a nyelv elemeivel összefüggő felfedezéseiket, az indiaiak a Védák szent szövegeit tökéletesítették, a középkori arab tudósok egy csoportja pedig a nyelv változatosságával, a nyelvjárásokkal és szótárírással foglalkozott (Robins 1999).

Ugyanebben az időben az idegen nyelvek tanítása és tanulása is gyakorlatias szempontok szerint, a szóbeliség előtérbe helyezésével és elsődlegesen anyanyelvű tanárokkal (pl. A görögül tanuló rómaiak esetében) vagy célnyelvi környezetben történt. Akkor változott meg a helyzet és kezdett formálódni az idegennyelvi nyelvpedagógia, amikor Európa nyugati keresztény országaiban – anyanyelvüktől függetlenül – az írástudók képzettségének alapeleme, a műveltség hordozója a latin nyelv lett. Létrejött az iskolai oktatási rendszer, az ókori római grammatikák: Priscianus és Donatus műveinek átdolgozásával elkészültek az első tankönyvek egy akkor már holt nyelv felélesztéséhez. Formálódtak az oktatási módszerek is: az olvasás és a kiejtés tanítását kissé késleltetve az íráskészség, az írott szövegek alkotásának lépcsőfokai, az ortográfia, ezt pedig a grammatikai tudatosság elérésével a mondatok átalakítása és a fogalmazás követte, valamint megjelent az első, tudatosan fejlesztett módszer, a nyelvtani-fordító módszer kulcseleme, az anyanyelv és a latin közötti biztonságos közlekedés, a fordítási készség kiépítése (Bárdos 2005: 27–40). Ez a módszer – azon túl, hogy a latin nyelv rendszerét egyre tökéletesebben írta le, közvetve az anyanyelvű grammatikák létrejöttében is fontos szerepet játszott. A latinra megalkotott kategóriák Európa legtöbb nyelvére igen pontosan ráillettek – tekintettel az indoeurópai nyelvcsalád tipológiai sajátosságaira, és így a nényelvek először csak egy-egy példa lefordításával, majd később hosszabb magyarázatokon, a forrásnyelv és a célnyelv összevetésén át egyre nagyobb teret hódítottak egészen odáig, hogy létrejöttek először a latin nyelvű, később az anyanyelvű nyelvreírások (Balázs 1988: 23–32).

A magyar nyelv belső felfedezése, rendszerének leírása is sokat köszönhet a latin grammatikában jártas, de az anyanyelvükön túl más nyelveket is ismerő írástudóknak, akik a nem indoeurópai magyar nyelvet is megpróbálták rendszerbe foglalni. Sylvester János, Szenczi Molnár Albert, Pereszlényi Pál és Kövesdi Pál 16–17. századi nyelvtanai már tartalmaznak utalásokat arra, hogy egy magyarul tanuló számára milyen nehézségeket tartogat a nyelv, utóbbi kettőt valószínűleg használták is a magyar mint idegen nyelv tanításának céljára.

Pereszlényi 1682-ben megjelent grammatikájában a ma is elfogadott idegen nyelvi nyelvpedagógiai elveket érvényesítette. Nem tekintette kizárólagosnak az írásbeliségen alapuló, idealizált nyelvváltozatot, hanem inkább a beszélt nyelvi formákat hangsúlyozta – így például a kérdésekre a grammatikai kifejtettségre törekvő, ám a való életől távoli megfogalmazással szemben egyszavas választ is elfogadott. Ha megnézzük a hatvanas évek felnőttoktatásra szánt sorozatát, és visszagondolunk saját nyelvtanulói élményeinkre („Egész mondattal válaszolj!”), különösen korszerűnek tűnik ez a felfogás. Kövesdi (1689) Szenczi tudományos igényességű grammatikáját megpróbálta az iskolai tanítás számára alkalmassá tenni – több-kevesebb sikerrel –, tehát szándéka szerint egyszerűsítette a tudományos megközelítést, és pedagógiai nyelvtant hozott létre (C. Vladár 2016: 65–67).

Bél Mátyás a *Der Ungarische Sprachmeister* (1729) megírásánál ugyancsak támaszkodott ezekre a munkákra, de a témánk szempontjából lényeges nyelv- és kultúra-közvetítő szándék itt már nyilvánvaló és nem csak a grammatikai leírás mellékszála. Közismert, hogy Pozsony többnyelvű, többkultúrájú város volt, ráadásul igen közel Bécshez. Ez pedig mind történelmi, mind művelődéstörténeti, mind nyelvi szempontból fontos gondolatok megfogalmazására ösztönözte a nyitott szellemiségű, sok nyelvben jártas tudós-tanárt. A mű bevezetőjében némi kritikával említi, hogy sem mi magyarok nem törekszünk más nyelvek megtanulására, sem arra nem figyelünk, hogy legalább azok, akik velünk valamiképpen kapcsolatba kerülnek, megtanulják a nyelvünket – miközben a cél az lenne, hogy „legalább akiknek rokoni kapcsolat, hivatali vagy más körülmények között érintkezniük kell a született magyarokkal, lássanak hozzá, hogy nyelvünket megszokják, s ezáltal a mi nemzetünket is megnyerjék maguknak, és saját népüket is kedveltebbé és befogadottabbá tegyék. Magában véve érdemi meg nyelvünk, hogy az idegenek megtanulják” (Bél 1984: 170). Ugyancsak a bevezető tanúskodik arról, hogy milyennek képzelte el a szerző a célszerűen szerkesztett nyelvtanító könyvet és az ideális nyelvtanulót – megkülönböztetve egymástól a nők és férfiak eltérő motivációjából eredő hatékony módszereket. Munkájában, ha csak néhány mondat erejéig, de megjelenik a nyelvtanuló személyisége, a motiváció és a sikeres nyelvtanulás – Bél Mátyás szerinti – kulcsa. Az első kiadás nem volt nagyobb terjedelmű, mint ma egy turistáknak szóló túlélő nyelvi kalauz, de annál azért mélyebb volt a nyelvéírása. A függelékként csatolt, memorizálásra szánt párbeszédmintákon túl nem ment bele az egyes szituációkhoz tartozó beszélt nyelvi sajátosságok taglalásába sem. Ezek a példák ma leginkább a történeti pragmatika (alkalmazott nyelvészeti) kutatói számára kínálnak információkat a 18. századi beszédaktusok felépítéséről, a férfiak és a nők kommunikációjának módjairól.

A jelen tanulmány elsődleges célja ugyan napjaink egyik közismert magyarországi alkalmazott nyelvészeti – nyelvpedagógiai folyóiratának, a *Modern Nyelvoktatásnak* a bemutatása a magyar mint idegen nyelv alkalmazott nyelvészetben elfoglalt helyének szempontjából, de nyelvtanár elődeink tudományos tevékenysége számos olyan elemet tartalmaz, amelyeknek mai párhuzamai és máig ható tanulságai is vannak, érdemes felidézni a munkásságukat.

A magyar mint idegen nyelv tanításának kezdeteire visszatekintve említsük meg először Márton Józsefet, aki a 19. századi Bécsben nemcsak számos, a nyelv funkcionális és pragmatikai megközelítését is alkalmazó nyelvtanító könyvet, szótárt és grammatikát írt, hanem *Pannónia* címmel „hungarológiai” folyóiratot is szerkesztett, kortársai, Fazekas Mihály és Csokonai verseit tette közzé, utolsó műve pedig, a *Gyönyörködtetve tanító magyar olvasókönyv* (1840) a haladó nyelvtanulóknak bepillantást enged a magyar irodalmi alkotásokba is. A század közepéről Riedl Szende prágai tevékenységét mindenképpen érdemes megemlíteni, mert ő nemcsak a kortárs irodalom alkotásait igyekezett megismertetni tanítványaival, hanem előadásokat tartott a magyar történelemről, a népköltészetéről is. Az irodalmi szemelvények, a 48-as szabadságharcra való utalások ott vannak Csink János és Wékey Zsigmond angol közvetítő nyelvű tankönyveiben is, sőt a többi nyelvterületen publikált magyar nyelvkönyvben is. Ezek

a művek természetesen nem tekintik feladatuknak a magyar kultúra átfogó bemutatását, de azért elvétele megjelenik egy-egy földrajzi, történelmi elem is a szövegek között (Nádor 1998). Pelcz Katalin a 19. századi bécsi magyar nyelvkönyveket vizsgálva kiemelte a nyelvi minták, élő nyelvi beszédfordulatok mint verbális kulturális elemek visszatérő elemként való szerepeltetését (2006), valamint a megszólítás tanítását, ezen belül a tegezés-magázás, a rang szerinti megszólítás példáit a korszak több tankönyvében (2007), egy lehetséges példát kínálva ezzel a magyar mint idegen nyelvi korpusz történeti pragmatikai vizsgálatára.

A nyelv és a kultúra kapcsolatainak a tananyagba való beépítése ma már alapkövetelmény, a kommunikatív oktatás természetes velejárója, de érdemes tudni, hogy ez sem előzmények nélküli: nemcsak irodalmi szemelvényekkel és az ország leírását tartalmazó olvasmányokkal, hanem párbeszédmintákkal, kontrasztív módon megjelölt beszédfordulatok tanításával, írásminták bemutatásával is jelen van a korai tankönyvekben. A magyar és minden olyan nyelv tanítása, amelynek van diaszpórá-közössége, a tanítás a nyelvcsere miatt kiegészülhet identitáselemekkel is. Ezek között helyet kell kapnia a nagybetűs és a kisbetűs kultúrának, a leghamarabb leépülő (vagy a generációs mutatók miatt már ki sem alakuló) származásnyelvi írásbeliség, az olvasás és írás fejlesztésének is.

Viszont lehet olyan célja is az identitásra ható elemek beépítésének, amelynek a háttérében a nyelvpolitika áll. Erre a mi esetünkben leginkább a magyarországi nemzetiségek 19. századi iskolai magyartanítása a példa, mivel ennek az oktatási folyamatnak nem titkolt célja volt a Magyarországhoz lojális állampolgárok nevelése, közvetve pedig, sőt a század utolsó harmadától nyíltan a nem magyar anyanyelvű népesség nyelvi asszimilációja is. Ez ugyanis magában foglalja az identitásváltást is. Korábban erre nem volt kialakult gyakorlat, ami azt eredményezte, hogy a cél elérése érdekében nemcsak politikai, hanem nyelvészeti és metodikai vitákat is folytattak – ezzel pedig megalapozták a magyar mint második nyelv célnyelvi környezetben történő tanításának módszertanát. Az oktatás módszereivel, a politikai cél elérését szolgáló hatékonyság kérdéseivel, a közvetítőnyelv alkalmazásával vagy elhagyásával, a tankönyvek tartalmával, felépítésével, az egyes életkoroknak való megfeleltetésével több pedagógiai lap is foglalkozott, így a *Néptanítók Lapja* és a *Magyar Paedagogia*. Az ezekben megjelent tanulmányokat, vitacikkeket az alkalmazott nyelvészet szemszögéből is érdemes megvizsgálni (például: az anyanyelv irodalmi vagy helyi változatainak szerepeltetése a tananyagban közvetítőnyelvként, a direkt módszer alkalmazása; a komplex készségfejlesztés; motiváció; célszerűen kiválogatott pedagógiai nyelvtan-e a tankönyvek nyelvtana).

Túlzás lenne azt mondani, hogy az alkalmazott szemlélet határozta volna meg a 19. századi nyelvészeti gondolkodást, hiszen ekkor alakul ki a történeti nyelvészet, ekkor készülnek el az első tudományos igényű, a nyelv egészét átfogó, szintekre, kategóriákra osztott, nemzeti nyelvi leíró nyelvtanok, és az elméleti tudás velejárójaként ekkor kezdődik el a nyelv tudományos igényű vizsgálatának, leírásának önálló tudományként való elismerése. Azonban az is kétségtelen, hogy a pedagógiai céllal készült munkákban – nyelvtanokban, nyelvkönyvekben és szótárakban jelen van a

nyelv „hasznos” szemlélete. A magyar nyelvkönyvszerzők például a saját tapasztalataik alapján jöttek rá a magyar nyelv sajátosságaira, így a beszéd ritmusára, a hangsúlyok szerepére éppúgy, mint arra, hogy a névszórendszert lehet, de nem érdemes a latin esetrendszer mintájára tanítani, vagy arra, hogy a határozott és általános ragozásnak milyen eltérő kommunikatív funkciói vannak.

1.2. Alkalmazott nyelvészeti műhelyek a hatvanas évektől a nyolcvanas évek végéig

Látható tehát a fentiekből, hogy az alkalmazott („hasznos”) nyelvészeti szemlélet még jóval azelőtt megjelenik a közéleti megszólalás tervezésében és a nyelvtanításban, mielőtt maga a nyelvtudomány létrejönne, viszont e két terület, két nézőpont összefonódása, tehát a nyelv rendszerének leírása és e rendszer működése, a nyelv taníthatósága, valamint más, főleg társadalmi és pszichológiai kapcsolódási pontjaik megjelenése hozta létre a mai sokszínű nyelvtudományt. Az ókori-középkori kezdetek gyakorlatiassága úgy szorult háttérbe, ahogy mélyült a rendszerszemléletre épülő tudás, a 19. század végétől pedig a hangsúlyok fokozatosan áthelyeződtek a diakrón majd a szinkrón szemlélet elméleti kérdéseinek vizsgálatára, és ez maradt a meghatározó tartalom. A magyarországi egyetemeken aztán egészen az 1960-as évekig a hallgatók döntően a nyelvi rendszerrel, a nyelvműveléssel, a stilsztikával és a nyelvtörténettel foglalkoztak, a nyelv társadalmi, pszichológiai, pedagógiai aspektusai pedig évtizedekre, a 60-as évek elejéig kiszorultak a tantárgyak közül, vagy periférikus helyzetben voltak. A kutatásokban azonban jelen volt az interdiszciplináris személet. Elég végigtekinteni az alkalmazott nyelvtudomány első magyarországi nemzedékének névsorán (Bárczi Géza, Telegdi Zsigmond, Balázs János, Szépe György, Herman József, Pap Ferenc), látható, hogy a keleti és nyugati tudományos életben egyaránt tájékozott, a társadalomtudományok iránt nyitott nyelvészek munkáiban addigra már véglegesen helyet kapott az interdiszciplináris felfogás.

Ha a felsőoktatásban a nyelvszakos tantárgyak között nem is, de a hatvanas-nyolcvanas évek tudományos közgondolkodásában és az ismeretterjesztésben is jelen volt a nyelvpedagógia, a kontrasztív nyelvészet, sőt a nyelvtechnológia is: egy évvel az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének megalakulása előtt, 1963-ban a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) *Modern Nyelvoktatás* címmel folyóirat jellegű időszaki kiadványt indított. A folyóirat első időszakáról a következő fejezet szól majd, de a periodika helyének, szerepének az értékeléséhez szükség van egy rövid bepillantásra a magyarországi alkalmazott nyelvészet helykeresésébe és térfoglalásának folyamatába (Nádor 2018).

Bárczi Géza 1954-ben, a *Bevezetés a nyelvtudományba* című előadásához kiadott egyetemi jegyzetében a nyelvtudomány részterületeit áttekintő második fejezetben külön részben tárgyalja az alkalmazott nyelvészetet (1955: 92–98), és kijelenti, hogy „a nyelvtudománynak megvannak az élettel a közvetlen kapcsolatai is: a nyelvtudomány közvetlenül gyakorlati célokra felhasználható eredményeket is ad” (92), így például említi a lexikográfiát, a helyesírást és a nyelvművelést. Tíz évvel azután, hogy az

ELTE neves professzora nevesítette előadásában az alkalmazott nyelvészetet, létrejön Budapesten Telegdi Zsigmond vezetésével az Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, ahol 1968-tól már önálló szakként (B-szak) lehetett alkalmazott nyelvész szakképesítést szerezni. A témakörök között a nyelv társadalmi, pszichológiai, filozófiai vonatkozásai mellett az anyanyelv elsajátítása, az idegen nyelvek tanulása, a két- és többnyelvűség, a kontrasztív szemlélet és a fordítás is helyet kapott. Érdekességképpen meg kell említeni, hogy Mikó Pálné dolgozza ki ennek a szaknak a tantervét, akinek a nevét Márton Józsefről írott két monográfiája (1982; 1986) kapcsolja össze a magyar mint idegen nyelv történetével. A tanszékalapítással egyidőben, 1964-ben jön létre az alkalmazott nyelvészek nemzetközi szervezete, az AILA, amelynek Magyarország 1970-től folyamatosan a tagja. Ugyancsak ez az év az, amikor az alkalmazott nyelvészet egy munkabizottság formájában a Magyar Tudományos Akadémián is helyet kap. A tudománytörténet feltárásához mindig fontos kapaszkodót jelentenek az első publikációk. Szépe György, akit a magyarországi alkalmazott nyelvészet egyik alapítójának tekintünk, először B. Szöllősy Évával (1966) tekintette át az alkalmazott nyelvészet főbb kérdéseit, majd később több önálló tanulmányában (1971; 1975) nemzetközi kontextusba helyezte azt, hangsúlyozva a komplexitását, társadalmi kötődését, szerepét az anyanyelv és az idegen nyelv működésének megértésében. Nem túlzás azt mondani, hogy a magyarországi alkalmazott nyelvészet a legjobbakat nyerte meg magának, a legnyitottabb szellemiségű, legszélesebb látókörű nyelvészek kapcsolódtak hozzá az induláskor, és vállaltak szerepet a régi-új nyelvszemlélet terjesztésében.

2. A Modern Nyelvoktatás első korszaka (1963–1989)

Az előző fejezetben már megjelent a TIT, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat neve, amely a *Modern Nyelvoktatás* első kiadója volt. Érdekes helyzete volt ennek a szervezetnek a hatvanas-nyolcvanas években, mert a természet- és társadalomtudósok többsége valamilyen formában kötődött a TIT-hez és a Magyar Tudományos Akadémiához egyaránt. Szabadegyetemi előadásokat tartottak, egyetemi előkészítőt szerveztek a legkiválóbb egyetemi tanárok közreműködésével, számos folyóiratot, hetilapot is megjelentettek – ezek közül talán az egyik legismertebb az Élet és Tudomány volt. De kötődtek ide nyelvtanárok is igen nagy számban, akik egyre több érdeklődőt tanítottak egyre több idegen nyelvre – egyebek között magyarra is – sokszor a köz- és felsőoktatásnál jóval korszerűbb módszerek alkalmazásával. A munkát bizottsági szinten szervezték – ezek egyike volt az idegen nyelvek oktatásával foglalkozó központ, majd csoport, majd igazgatóság – a név változott, a feladat is szélesedett, mivel a kis gazdasági magánvállalkozások, magánnyelviskolák létrejötte előtt a TIT-en belül működtek a felnőttoktatás nyelvtanfolyamai. Nem véletlen, hogy a *Modern Nyelvoktatás* alcíme: „a felnőttoktatás tájékoztatója” lett.

Sturcz Zoltán, aki egy tanulmányban feldolgozta az első korszak történetét (2013), azt írja, hogy a *Modern Nyelvoktatás*nak mint egy szakmai és politikai „résziadványnak” természetes helye volt a TIT-nél – részben annak folyóiratkiadási gyakorlata miatt,

részben a szervezethez mint nyelviskolához kötődő számos nyelvtanár miatt, akik között olyan neves személyiségek is voltak, mint a magyar nyelvkönyvet is összeállító szlavista, Nyomárkay István és a neolatin nyelvek mellett a magyar mint idegen nyelvhez is ugyancsak szorosan kapcsolódó Fülei Szántó Endre.

Sajtótörténeti szempontból fontos tény, hogy nem folyóiratként jegyezték be, hanem periodikaként, és csak 1975-től rendelkezett hivatalos ISBN számmal. Ugyancsak érdekes adalék – főként a mai 200-300 körüli példányszámot tekintve, hogy 800 és 1200 közötti példányban jelent meg, miközben a hírlapárusoknál nem terjesztették, ingyen jutott el a könyvtárakba. Küllemre szépnek nem volt mondható az egyszerű, lila papírkötésben, stencilezett, sárgás lapokon megjelenő kiadvány. Ugyancsak a jelenből visszanezve tanulságos, hogy a szerkesztősége 11 fős volt – ma is ennyi a szűk létszám, és ahogy ma is, akkor is a tanulmányok, cikkek mellett a szemle és az ezt kiegészítő ajánló bibliográfia alkotta a periodika gerincét – sajnos ez utóbbi csak az első korszakra volt jellemző. Nyelvpedagógia-történeti értéket képviselnek azok a tematikus számok, amelyek a hetvenes években jelentek meg a nyelvtanítás és a pszichológia (1971), a kontrasztív nyelvészet nyelvoktatási vonatkozásai (1975) és a szituatív nyelvtanítás (1979) témakörében. A főszerkesztők és szerkesztők között ott van Krammer Jenő, aki egyebek között a felnőttek nyelvoktatásáról írt könyvet (1963), 1971-től Telegdi Zsigmond és Fülei-Szántó Endre jegyzi a lapot, majd 1977-től Szépe György lett a főszerkesztő. A munkatársak és szerzők között megjelenik egyebek között Klaudy Kinga, É. Kiss Katalin, Dezső László, Papp Ferenc, Kiefer Ferenc, Kontra Miklós és Székely Gábor neve – mindannyian a magyar nyelvtudomány meghatározó tudósai lettek, és többen az alkalmazott nyelvészet valamelyik területe mellett kötelezték el magukat. Voltak, akik vendégtanárként, lektorként vagy éppen tudományos ösztöndíjasként a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia külföldi tanításával is kapcsolatba kerültek, így Dezső László (Padova), Balázs János (Róma), Szépe György (New York), Nyomárkay István (Zágráb), Fülei-Szántó Endre (Bukarest).

A *Modern Nyelvoktatás* első korszakának repertóriumja ugyancsak Sturcz Zoltán munkája, ám mindaddig kéziratban maradt. Szembeötlő, hogy a 42 megjelent szám tanulmányai elsősorban a korszerű nyelvpedagógiai módszereket tárgyalják a nemzetközi (nem csak a szovjet!) tapasztalatok alapján – ezen belül is többször előfordul a programozott oktatás, a technika (magnetofon, diasorok, nyelvi laboratórium) alkalmazása, a kontrasztivitás és a fordítás szerepe a nyelvtanításban, a hatékony tananyag- és tankönyvkészítés viszonya a korszerű nyelvtudományhoz, a hetvenes években a pszicholingvisztika, majd a nyolcvanas évek elején a kommunikatív módszer, valamint a mérés és értékelés témaköre is teret kap. A magyar mint idegen nyelvet Balázs János (egy kontrasztív szemléletű, MID-tanárok képzésére is alkalmas kiadvány felvetése), Hegyi Endre („Az órákon esetenként mégis felmerült multilingvális kontrasztív problémák idővel belső szemléletté absztrahálódtak, mely újrafogalmaztatta a magyar leíró nyelvtan nem egy tételét, s valósággal kikövetelte a tanárban kísértő anyanyelvi oktatás módszerének feledtetését.”), Pelyvás István angol anyanyelvű nyelvtanulók tipikus magyar nyelvi hibáit áttekintő (1975) egy-egy írása képviseli, valamint Fülei-Szántó Endre recenziója Hegyi Endre magyar nyelvkönyveiről – a NEI „szürke könyveiről”.

A kultúra kiemelten csak az 1981. évi kötetben jelent meg, amelynek tárgya az országismeret tanítása a különféle nyelvek esetében – innen hiányzik a magyar mint idegen nyelv, miközben a szűkebb szakmai tanácskozásokon, az évente megrendezett magyar lektori konferenciákon visszatérő téma a magyar országismeret tartalmának és átadási módszereinek a kérdése.

A *Modern Nyelvoktatás* első periódusa alapján világosan körvonalazódik az a hely, amelyet az alkalmazott nyelvészet rendszerében elfoglal, nevezetesen: ez volt az első magyar alkalmazott nyelvészeti folyóirat, amely a szélesen értelmezett idegen nyelvi nyelvpedagógia gyakorlatát összekapcsolta a nyelvtudomány hagyományos és újabb kutatási területeivel, és nemcsak mellékesen, egy-egy írással foglalkozott a témával, hanem ez volt a meghatározó szerkesztési alapelve. Az, hogy a magyar mint idegen nyelv csak négy elemmel, két rövid hozzászólással, egy tanulmánnyal és egy recenzióval van jelen, a kevésbé tanított nyelv szakterületének ismertségét és elismertségét egyaránt mutatja.

3. Társfolyóiratok – különös tekintettel a magyar mint idegen nyelvre

A hetvenes évek alkalmazott nyelvészetében hangsúlyos szerep jutott az idegen nyelvi nyelvpedagógiának, ez egyebek között a kiadványokból is jól látható. 1970-től jelenik meg a Budapesti Műszaki Egyetemen a *Folia Pratico Linguistica*, amelynek 1978-as évfolyamában például a műszaki felsőoktatásban tanulók magyar mint idegen nyelv oktatását tárgyalták, de később is rendszeresen jelentettek meg a magyartanítással foglalkozó konferenciaelőadásokat. 1973-tól az első magyar mint idegen nyelvi szakfolyóirat, az *Intézeti Szemle* is útnak indult a Nemzetközi Előkészítő Intézetben. Itt kell megemlíteni az akkori vendégoktatói hálózat munkáját áttekintő kiadványt, az 1969. évi lektori értekezlet anyagának összefoglalóját, amelyben több, a *Modern Nyelvoktatásból* is ismert nevet találunk. Balázs János, Deme László, Fábíán Pál, Ginter Károly írásait olvashatjuk az állomáshelyükről, Rómáról, Pozsonyról, Bolognról, Párizsról, Hegyi Endre bevezetője teljes képet ad a magyar mint idegen nyelv tanításának akkori helyzetéről, Szépe György pedig a kötet záró írásában több szervezeti jellegű ötletet is felvet, majd a saját – egyebek között a Columbia Egyetemen szerzett – tapasztalatai alapján kijelenti, hogy „a magyar mint idegen nyelv tanítása mint alkalmazott nyelvészeti diszciplína szükséges dolog. Létrehozásához a gyakorlati tapasztalatok általánosítása mellett elengedhetetlen az elméleti nyelvészetnek /és néhány egyéb tudománynak/ a segítsége” (67).

A magyar nyelv külföldi reprezentációja és a fentebb említett nyelv – kultúra – identitás pedagógiai közvetítése szempontjából a vizsgált időszakban a *Modern Nyelvoktatás*nál sokkal fontosabb volt az Anyanyelvi Konferencia *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóirata (1970). Ebben nemcsak a magyar származásnyelv tanításának módszereiről, tananyagainak kidolgozásáról, a diaszpórával kapcsolatos felelősségről lehet fontos tanulmányokat, kordokumentumként szolgáló beszámolókat olvasni, hanem hungarológiai, kisebbségtudományi, kapcsolattörténeti és kontrasztív nyelvészeti, valamint a

kétnyelvűségről szóló írásokat is közöltek. A szerkesztők között ott találjuk Imre Samu, Ginter Károly, Szende Aladár, Czigány Lóránt nevét, a szerzők között pedig Bárczi Géza, Bánhidi Zoltán, Benkő Loránd, Kálmán Béla, Lőrincze Lajos, Szathmári István és Dörnyei László (a NEI volt tanára) nevét. A periodika eddig elkészült bibliográfiája az 1970 és 2000 közötti 110 számot dolgozza fel, az elmúlt 20 év anyaga még nem készült el (Nádor 2000).

4. A *Modern Nyelvoktatás* második periódusa

Valójában itt egyetlen nevet kellene leírni: Szépe György. Szépe rendelkezett azzal a széles látókörrrel, nyelvismerettel, szervezőkészséggel, hazai és nemzetközi kapcsolatrendszerrel (kollégák, tanítványok), s nem utolsósorban pedagógiai érzékkel, amelynek köszönhetően megújíthatta, intézményesíthette a kilencvenes évek elején a magyarországi alkalmazott nyelvtudományt.

A rendszerváltás a nyelvészetben is sok átalakulást hozott: az egyetemek, főiskolák nyitottabbá váltak az interdiszciplináris tudományok befogadására szakok és tantárgyak formájában egyaránt, a tudományos minősítő rendszer átalakulásával pedig a megalakult doktori iskolák is szívesen fogadták az alkalmazott nyelvészet kutatóit – köztük számos középiskolai tanárt, a Nemzetközi Előkészítő Intézet és jogutódjainak magyartanárait, akik ma az újabb alkalmazott nyelvész nemzedék derékhadát alkotják. A pécsi alkalmazott nyelvészeti műhelyben Szépe évtizedek óta képviselt koncepciójának megfelelően helyet kapott a fordítástudomány, a szociolingvisztika, a nyelvpolitika, az anyanyelvi és az idegennyelvi terület – ezen belül a magyar mint idegen nyelv is, akkor egyedülként a magyarországi doktori képzésben.

Szépe kezdeményezésére 1991-től évente, újabban kétfévente megrendezi valamelyik magyarországi egyetem a *Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Kongresszusát*, 1993-ban pedig létrejön az alkalmazott nyelvészeket és nyelvtanárokat összefogó szervezet is, a *Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete* – közismert rövidítéssel a *MANYE*. Az első években (főleg a nagyszámú doktorandusznak köszönhetően) egyre népesebb, esetenként több száz fős kongresszusok (pl. Miskolc 2005, Budapest 2008) szekciói között évek óta a legtöbb előadót a fordítástudományi, az interkulturális kommunikáció, az idegennyelv-oktatási – és ennek részeként a 2000-es évektől a magyar mint idegen nyelvi műhelyek vonzzák.

A következő lépés pedig 1995-ban az alkalmazott nyelvész szakma hiánypótló folyóiratának, a *Modern Nyelvoktatás*nak az újraindítása volt, amelynek gazdája a *MANYE* lett, és professzionális könyvkiadó, a Corvina gondozta a megjelenését. A megújult folyóirat alapító főszerkesztője Szépe György lett, szerkesztőbizottságában ott voltak a budapesti, debreceni, szegedi, nyíregyházi, szombathelyi alkalmazott nyelvész műhelyek képviselői, szerzői között pedig az egyes területek szaktekintélyei mellett megjelennek a doktoranduszok is, akiknek a kongresszusi kötetek mellett ez a folyóirat lett az elsődleges publikációs fóruma addig, ameddig el nem indult a

Fordítástudomány Budapesten (1999) a *Hungarológiai Évkönyv* Pécssett (2000), az *Alkalmazott Nyelvtudomány* Veszprémben (2001), a *THL*₂ Budapesten (2005), Miskolcon az *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* (2006) és Szombathelyen a *Magyar Terminológia* (2007). Ezeknek a kongresszusi kiadványoknak és folyóiratoknak a bibliográfiai feldolgozása még várat magára, pedig ennek tükrében lehetne csak valós képet kapni arról a szerteágazó, a tudományok differenciálódásához jól igazodó, sokféle tudományterületet integráló alkalmazott nyelvészeti felfogásról, ami a magyar alkalmazott nyelvészetet kezdetektől jellemzi.

Bátran nevezhetjük felfutási időszaknak is az első tíz évet: a folyóirat rendszereiben megjelent két dupla és egy szimpla számmal 600 példányban, a benne való publikálás rangot jelentett, és egyre szélesebb kör ismerhette meg a doktori iskolák kutatóműhelyeinek eredményeit. Ezt követően már csak tartani kellett a színvonalat, ami a nyelvtudományi doktori iskolák szaporodásával, a kezdeti hatalmas érdeklődés elmúlásával, valamint Szépe háttérbe vonulását követően a pécsi nyelvtudományi doktoranduszképzés létszámának erőteljes csökkenése miatt meglehetősen nehéz feladatnak tűnt, de már ott voltak a szerzők között azok a fiatal kutatók, akik Pécssett, Miskolcon, Szegeden vagy Budapesten szerezték meg a doktori címet, vagy éppen ott habilitáltak valamilyen alkalmazott nyelvészeti témában.

Szépe György 2011-ig gondozta a folyóiratot az igen szélesen értelmezett hasznos nyelvészet jegyében. Helyet kapott a tanulmányok között a fordítás, a szaknyelv, a lexikográfia, az anyanyelvi és idegennyelvi nyelvpedagógia, a mérés és értékelés, a nyelvpolitika, a szociolingvisztika, a pragmatika és a pszicholingvisztika is. 2012-től két évig Medgyes Péter, majd újabb két évig Dróth Júlia, jelenleg pedig, 2018-tól Nádor Orsolya a lap főszerkesztője. Munkájukat az újraindulástól kezdve rovatvezetők, a szerkesztőbizottság és a tanácsadó testület segíti. 2018-tól a lap az MTA A-minősítésű szakfolyóiratai közé tartozik. A kiadási feladatot 2006-tól 2018-ig a nyelvészek szakkiadója, a Tinta Könyvkiadó vállalta, majd 2019-től a több folyóiratot is gondozó Gondolat Kiadó vette át.

1995 és 2018 vége között összesen 395 tanulmány, 633 könyvszemle, 74 műhelytanulmány, 63 szoftverkritika és 34 interjú jelent meg. Ezek feldolgozása egy következő elemzés feladata lesz.

A tanulmány végéhez közeledve tegyük fel a kérdést: a magyar mint idegen nyelv kap-e helyet az általános nyelvpedagógiai vonatkozások és a széles körben tanított nyelvek között? A válasz egyértelmű, igen, megjelenik a *Modern Nyelvoktatásban* is, noha a jelzett időszakban már önálló folyóiratokkal is rendelkezett. A más hangsúlyokkal rendelkező kiadványokban való jelenlét elvi okokból fontos, hiszen a magyar mint idegen nyelv az alkalmazott nyelvészeti diszciplína része, nemzeti és egyben nemzetközi jellegű.

Szépe főszerkesztői tevékenysége alatt négy olyan tanulmány jelent meg, amelynek a középpontjában a magyar mint idegen nyelv állt: Giay Béla oktatásmódszertani kérdéseket tárgyaló írását követően (1997), Jónás Frigyes először 2006-ban a magyar mint idegen nyelv tanáráról írt részletes elemzést, majd egy évvel később egy igen vitatható tanulmányt is megjelentetett a magyar mint második nyelv didaktikájáról (2007);

a negyedik írás pedig Edwards Melindáé, aki egy nyelvelsajátítási esettanulmányt közölt. Recenziók terén hasonló mennyiséggel számolhatunk: 2018 végéig öt recenzió jelent meg: a „kék könyvről”, a „Nyelvmesterről”, Budai László sajátos magyar mint idegen nyelvi grammatikájáról, Durst Péter nyelvkönyvről és Szűcs Tibor versekkel foglalkozó kontrasztív hungarológiai tankönyvről.

5. Összegzés

A jelen tanulmány célja az volt, hogy felvázolja a magyarországi alkalmazott nyelvészet útját az autodidakta grammatikusoktól a professzionális, interdiszciplináris látókörű alkalmazott nyelvészekig úgy, hogy közben azt is bemutassa, milyen szerepet tölthet be egy jól megválasztott folyóirat – a *Modern Nyelvoktatás* – egy diszciplína kiteljesedésében és elfogadásában.

Láthattuk, hogy a nyelv és a nyelvhasználat különféle funkcióinak feltárása, egyebek között idegen nyelvként való tanítása hogyan indította el az alkalmazott nyelvészeti gondolkodást. A tanulmányban középpontba állított folyóiratból, a *Modern Nyelvoktatásból* és a többi említett kiadványból kirajzolódik az a kép, hogy a kevésbé választott nyelvek, így a magyar mint idegen nyelv rendszerszerűségeinek, grammatikai és pragmatikai szabályainak, tanításának, mérésének és értékelésének elemei pontosan beleillenek az idegen nyelvek alkalmazott nyelvészeti vizsgálatának módszertanába, a vele kapcsolatos írások előfordulásának aránya pedig tükrözi a tanított élő idegen nyelvek között elfoglalt helyét.

Felhasznált irodalom

- Balázs János 1988. A nemzeti nyelvek nyelvtanirodalmának kialakulása. In: Balázs János (szerk.) *Nyelvi rendszer és nyelvhasználat*. Tankönyvkiadó, Budapest, 23–35.
- Bárczi Géza 1955. *Bevezetés a nyelvtudományba*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bárdos Jenő 2005. *Élő nyelvtanítás-történet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bél Mátyás 1984. *Hungariából Magyarország felé*. Válogatta, szerkesztette Tarnai Andor. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 169–176.
- Krammer Jenő 1963. *A felnőttek idegen nyelvre oktatásának főbb kérdései*. Budapest.
- Mikó Pálné 1982. *Márton József a magyar nyelvért*. ELTE, Budapest.
- Mikó Pálné 1986. *Marseillaise és Gotterhalte. Találkozás Márton Józseffel*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti kérdései. In: Giay Béla – Nádor Orsolya szerk. *A magyar mint idegen nyelv. Hungarológia*. Osiris Kiadó, 53–125.
- Nádor Orsolya 2000. *Nyelvünk és Kultúránk 1–110. Bibliográfia*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest.

- Nádor Orsolya 2018. Az alkalmazott nyelvészeti kutatások múltja, jelene és jövője a Kárpát-medencében. *Hungarológiai Közlemények* 1: 43–55.
- Pelcz Katalin 2006. A nyelvi minták megjelenési formái a 19. századi magyar nyelvkönyvekben. *THL₂* 1–2: 93–101.
- Pelcz Katalin 2007. A megszólítás pragmatikai vizsgálata a 19. századi magyar nyelvoktató tankönyvekben. *THL₂* 1–2: 84–96.
- Robins, Henry Robert 1999. *A nyelvészet rövid története*. Osiris, Budapest.
- Sturcz Zoltán 2013. Modern Nyelvoktatás: indulás és első korszak 1963–1989. *Modern Nyelvoktatás* 4: 7–16.
- Szépe György–B. Szöllősy Éva. 1966/1985. Az alkalmazott nyelvészet problémája. In: Szerdahelyi István szerk. *Alkalmazott nyelvészeti alapfogalmak. Tanulmányok, szemelvények*. Tankönyvkiadó, Budapest, 38–40.
- Szépe György 1969. A magyar mint idegen nyelv tanítása és az alkalmazott nyelvészet. In: *Magyartanítás külföldön. Az 1969. augusztus 29-i lektori értekezlet anyagából*. Művelődésügyi Minisztérium–Kulturális Kapcsolatok Intézete, Budapest.
- Szépe György 1971. Az alkalmazott nyelvészet ügye. *Magyar Nyelv* 262–270.
- Szépe György 1975. Az alkalmazott nyelvészet néhány kérdése. *Nyelvtudományi Közlemények* 77: 403–415.
- Szerdahelyi István (szerk.) 1985. *Alkalmazott nyelvészeti alapfogalmak. Tanulmányok, szemelvények*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Vladár Zsuzsa, C. 2016. *A korai magyar grammatikák*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.